

Čo urobila s rusofilmi návšteva Ukrajiny? Majú vlastnú realitu, hovorí psychoterapeut

Vladimír Šnidl

ODOBERAŤ

Troch samozvaných vlastencov, fakticky sympatizantov Ruska, natáčal režisér Kvapil pri ich zrážke s realitou vojny. Foto – Veľký vlastenecký výlet

Treba sa zmieriť s realitou, že medzi nami žijú aj „zlí ľudia“, ktorí by boli schopní podrezať nám krk, hovorí psychoterapeut Peter Pöthe.

Na výročie okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968 v kinách uvedú český dokument Veľký vlastenecký výlet. Zachytáva cestu troch sympatizantov Ruska na Ukrajinu. Režisér Robin Kvapil na cestu prizval aj odborníka, slovenského psychoterapeuta Petra Pötheho.

Všetci počas nakrúcania na Ukrajine zažili aj bombardovanie, návštevu hrobov zabitých ukrajinských civilistov, rozprávanie o obetiach znásilnení ruskými vojakmi. Pöthe pozoroval, ako na to všetko budú reagovať traja samozvaní vlastenci.

Film nepôsobí tak, že by sympatizanti Ruska po návšteve Ukrajiny uznali, že sa zmýlili. Je to tak?

Je to zložitejšie. Nebudem prezrádzať dej filmu, musíte sa ísť naň pozrieť. Odporúčam to, pretože uvidíte viac naozaj silných scén. Ja som pôvodne odmietal stať sa jeho súčasťou. Presvedčilo ma až ubezpečenie režiséra, že cieľom filmu nie je nikoho presviedčať. Bolo mi totiž jasné, ako by to presviedčanie dopadlo. Celkovo nemáme možnosť úplne preniknúť do toho, čo sa v účastníkoch tohto filmu skutočne odohráva. Môže to byť niečo iné, než čo vidíme na záberoch. Niečo sa v nich odohráva určite, v niekom tá skúsenosť môže rezonovať viac, v niekom menej. Mimo záberov kamier došlo k tomu, že jeden z účastníkov sa v istom momente rozplakal. To sa nedá nasimulovať. Ten príbeh ešte nie je uzavretý. Aj režisér povedal, že film v tých účastníkoch stále doznieva.

Prečo ste neočakávali, že by ich cesta na Ukrajinu mohla presvedčiť o ich omyle?

Bolo by naivné myslieť si, že si uznajú omyl, keď im ukážeme realitu.

Vníмали tú realitu inak, než by sme ju vnímali my?

Presne tak. Ja som tú realitu vnímal, viaceré momenty ma nútili premýšľať nad utrpením, ktoré spôsobuje vojna. Oni si však tú realitu priviezli už vopred vo svojej mysli.

Tú realitu im vymodelovala prokremelská propaganda?

Nielen, niektorí si tú realitu čiastočne prenášajú už z detstva. Jedna z účastníčok

v úvodných pohovoroch prezradila, že jej otec bol komunistický funkcionár. Vyrastala v prostredí, v ktorom bol ruský svet považovaný za lepší. A toto myslenie si preniesla aj do posudzovania aktuálnej vojny, hoci si to nemusí uvedomovať.

Detský psychoanalytický psychoterapeut a psychiater Peter Pöthe bol prizvaný ako odborný účastník filmu *Veľký vlastenecký výlet*. Foto – Jan Majer/Psychologie.cz

Medzi odborníkmi je častý názor, že viac než fakty nás ovplyvňuje prostredie, z akého sme vzišli. Niektorí psychológovia hovoria, že „pravda je kmeňová“.

Ja som predovšetkým detský terapeut, ale mnohí dospelí sú v niečom ako deti. Keď päťročné dieťa v škôlke povie, že covid neexistuje, pretože to tak hovorí mama, nikomu nenapadne mu to vyvracať. Je jasné, že určujúci je názor mamy. To však môže platiť aj pre dôchodcu. Aj on podvedome chce veriť tomu, čo počúval v detstve od rodičov a príbuzných. Detstvo je veľmi formatívne. Nájdete síce medzi nami osobnosti, ktoré sa v priebehu života dokážu od toho oslobodiť a vytvoriť si skutočne vlastný názor. Mnohí však chcú veriť tomu, čomu uverili ako deti. Aj keď si pyšne nahovárajú, že to tak nie je.

Nezmení ho ani to, ak sa začne stretávať s ľuďmi iného svetonázoru?

To, samozrejme, má vplyv, lenže dnes do toho vstupujú sociálne siete. Na nich si človek môže oveľa ľahšie nájsť ľudí s podobnými názormi, hoci ich osobne nemusí poznať. Tieto internetové komunity môžu v niečom nahrádzať rodinu. Ľudia sa v nich cítia prijatí, delia sa o podobné názory a hodnoty. Keby naraz zmenili presvedčenie, tak by mohli prísť o túto komunitu, od ktorej sa svojím spôsobom cítia byť závislí.

Vo filme je scéna, keď sa prechádzate pri hroboch zabitých civilistov v Iziume a jedna z účastníčok hovorí, že je to celé „fejkové“. Úradovala vtedy kognitívna disonancia? Jav, pri ktorom má naša myseľ problém uznať si, že sme sa mohli zmýliť?

Označiť to za kognitívnu disonanciu by bolo povrchné, funguje to zhruba takto: predstavte si, že spolu cestujeme autom a ja podlieham povere, že keď uvidím čiernu mačku, tak nabúram. Dajme tomu, že by som bol vychovaný tak, že by tomu verili moji rodičia alebo moja komunita. Možno by som na to už aj zabudol, ale túto poveru by som stále mal uloženú v takzvanej nevedomej pamäti. Čo nastane, keď teraz uvidím čiernu mačku? Budem sám seba presviedčať, že nie je čierna. Možno sa budem aj hádať s manželkou, že tá mačka bola sivá. Budem to robiť napríklad aj zo strachu, že by som inak nabúral, keby som uznal, že mačka bola čierna. Náš mozog je v tomto smere veľmi prispôsobivý. Dokáže si prispôbiť realitu tak, ako nám bude vyhovovať.

Vo filme je zachytená aj vaša konfrontácia s jedným z účastníkov, s ktorým hovoríte o znásilnení detí ruskými vojakmi. On povedal, že znásilnenia detí neschvaľuje, ale že chápe, ak vojak, ktorý možno onedlho zahynie, znásilní dievča. Čo ste vtedy cítili?

Nemohol som v takej chvíli zostať neutrálny, ale nebudem to viac komentovať. Hovorí to samo za seba.

Pozerať na Instagrame

HOLČICKY.

Ani ako psychoterapeut k tomu nemáte nejaký komentár?

Nie, pretože nie som psychoterapeut tohto konkrétneho účastníka.

Vtedy ste cítili najväčší diskomfort?

Situácií, keď som pociťoval značný diskomfort, bolo viac. Po príchode na Ukrajinu nás požiadali, aby sme si z mobilov vybrali naše české SIM karty. Zdôvodnili nám to tak, že ak Rusi zaznamenajú zvýšený výskyt západných SIM kariet, môžu na to miesto poslať dron alebo raketu. Neboli sme si istí, či to naši výletníci splnili. Žili totiž v predstave, že Rusi útočia len na vojenské ciele. A to už nebolo o tom, že veria pokrivenej realite. Ich pokrivené vnímanie nás v tej chvíli potenciálne ohrozovalo na živote.

Pri téme znásilnení nebudem hovoriť konkrétne o aktéroch filmu, ale poviem niečo všeobecne. Zabudnime na to, že informácie o vojnových zverstvách pôsobia na všetkých rovnako. Mnohí si myslíme, že obrázky týraných detí musia pohnúť

s každým. Nie je to tak. Medzi nami žije isté percento ľudí, ktorí sú jednoducho zlí. A títo ľudia sa niekedy podvedome, ale niekedy vedome identifikujú s tými násilníkmi. Sú na strane násilníkov, nie obetí, možno by dokonca radi boli na mieste tých násilníkov.

Pretože sú to sociopati?

Pretože mohli sami zažiť zlé zaobchádzanie a teraz by to radi vrátili iným. Alebo majú vrodené predispozície. Nehovorím, že takýchto ľudí je mnoho, ale pár percent spoločnosti, možno viac, tvoriť môžu. Nedá sa s každým empatizovať. Medzi nami žijú aj ľudia, ktorí by za určitých okolností boli schopní podrezať nám krk. Ukazuje sa to práve vo vojnách. Počas vojny v Juhoslávii nemali niektorí zábrany znásilniť dcéru svojho dlhoročného suseda. Vedia to už aj Ukrajinci, tí sú nohami na zemi. My v Česku či na Slovensku si to zatiaľ príliš neuvedomujeme.

Je tu však aj významné percento ľudí, s ktorými je možné komunikovať. Napríklad podľa prieskumov Globsecu polovica Slovákov verí propagande, pokiaľ ide o vojnu na Ukrajine, ale „iba“ menej než 25 chce vystupovať z EÚ a orientovať sa na Rusko. Ako pristupovať k tým, ktorí nie sú ešte presvedčení rusofili, ale podliehajú propagande?

Najprv je vhodné si uvedomiť, že proruské či konšpiračné presvedčenie saturuje nejakú potrebu dotyčného človeka. Je to ako náboženstvo, máte potrebu veriť nejakej fantázii, ale nie preto, že by vaša fantázia bola vierohodnejšia než moja. Nie je to o faktoch. Nie je to o tom, či sú Ukrajinci naozaj nacisti alebo či Panna Mária naozaj nepoškvrnene počala.

Akú potrebu môže človeku takéto presvedčenie naplňovať?

Napríklad emočnú. Otec vás nemal rád, mama vás vychovávala prísne a v práci stretnete autoritu, ku ktorej máte obdiv. Tento človek má nejaké názory a vy ich od neho preberáte. Nie je pre vás dôležité, či má pravdu, dôležité je, že vás má rád. Keby

ste svoj svetonázor zmenili, tak riskujete, že tento pre vás dôležitý vzťah stratíte. Vôbec si to nemusíte uvedomovať, tieto prejavy môžu byť aj nevedomé.

Viacerí psychológovia radia začať práve zisťovaním dôvodov, pre ktoré dotyčný človek verí Rusku.

Jednoznačne je na prospech veci, keď sa snažíte pochopiť, čomu ten človek verí

a prečo. Niektorí si tým saturujú vzťahovú oblasť. Niektorí majú zas pocit, že nestíhajú dobu. Ľudia okolo neho bohatnú a on trpí ekonomickou úzkosťou. Keď sa s ním o týchto jeho pocitoch porozprávate, tak mu môžete lepšie porozumieť, a vyšlete mu tak aj signál, že o neho máte záujem.

Fakty sú menej podstatné?

Najdôležitejší je vzťah a nie to, aké máte fakty či argumenty.

Keď už chcem s takýmto človekom komunikovať, aké chyby nerobiť?

Neponižovať ich. Na to sme všetci citliví. Pri účastníkoch filmu Veľký vlastenecký výlet sa skloňuje termín „dezoláti“, pretože oni sami sa tak označili. Pokiaľ však dezolátom nazvete kamaráta, ktorý sa za neho nepovažuje, tak si možno z celej debaty najviac zapamätá práve tento moment. Človek môže zmeniť presvedčenie vtedy, keď sa v tom bude cítiť slobodne. Keď bude cítiť, že svoj názor zmeniť môže, a nie keď bude pod tlakom, že ho zmeniť musí. Nemôže mať pocit, že by potom stratil tvár. Vy mu preto musíte dať najavo, že ním nepohrdate a že ho beriete vážne, aj keď si o jeho názoroch myslíte svoje.

Ako sa k tomu prinútiť?

Najväčšia šanca zmeniť niekoho presvedčenie nastáva vtedy, keď toho človeka budete mať úprimne rád. A on to bude cítiť. To však môže byť aj najťažšie: mať autenticky rád niekoho, kto má pochopenie pre agresora.

Keď povie nejaký hoax, mám mu ho vyvracať?

Áno. Už len preto, aby sme narušili jeho ilúziu, že všetci veria tomu čo on. Záleží, samozrejme, na forme: aby to nebolo príliš útočné.

Keď ste mali možnosť pozorovať, čo urobí s tromi obdivovateľmi Ruska stret

s realitou, dalo vám to niečo po odbornej stránke?

Mne najviac dalo stretnutie s Ukrajincami, ktorí v tej vojnovej realite žijú. Boli sme v Charkive, tridsať kilometrov od frontovej línie, teda v meste, ktoré je pravidelne bombardované. Dojali ma napríklad ženy, ktoré tam upratovali park. A spievali si pri tom. Bolo na nich vidieť, že pochopili hodnotu života, ktorá je v tom, ako práve žijú. Napriek vojne sa snažia žiť naplno.

Peter Pöthe (1968)

Detský psychoanalytický psychoterapeut a psychiater. Narodil sa v Rimavskej Sobote. Vyštudoval všeobecné lekárstvo na Karlovej univerzite v Prahe. Vo svojej pražskej ordinácii sa zaoberá psychoterapiou detí a dospievajúcich a poradenstvom pre rodičov. Je autorom viacerých odborných monografií o psychoterapii a vývoji detí. Vo vydavateľstve Denníka N mu vyšla kniha rozhovorov Petra Pötheho s Fedorom Gálom *[Ja a My](#)*.

Máte pripomienku alebo ste našli chybu? Prosíme, napíšte na pripomienky@dennikn.sk.